

УДК 374.7(4)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-1.7>**А. В. Боярська-Хоменко**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

СИСТЕМА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ПІВНІЧНОМУ РЕГІОНІ НІМЕЧЧИНИ

У статті здійснено аналіз реалізації концепції всеосяжного навчання в землі Шлезвіг-Гольштейн на півночі Німеччини. Визначено, що головною ідеєю концепції є те, що навчання впродовж усього життя є необхідною умовою для підтримки професійних навичок і сприяння інтеграції дорослих людей до різних галузей соціального життя. Основними положеннями концепції визнано такі: розвиток сектору безперервної освіти, розроблення та просування ініціатив щодо зміцнення освіти протягом усього життя, оптимізація інформації та рекомендацій, пов'язаних із навчанням, цілісні пропозиції для професійного розвитку, зосередження уваги на цільових групах дорослого населення, які повинні зміцнювати свої базові навички або завершити навчання, сприяння підвищенню кваліфікації співробітників малих і середніх підприємств. Система освіти дорослих у землі Шлезвіг-Гольштейн пропонує навчання дорослих на всіх рівнях: елементарний рівень, рівень середньої школи, професійне навчання, вища освіта. Забезпечення освіти дорослого населення покладено на різні навчальні заклади: професійно-технічні училища (*Hauptschule*) пропонують дорослим учням можливість отримати загальну та спеціальну освіту, реальні школи для дорослих (*Realschule*) забезпечують отримання загальної освіти, центри освіти для дорослих пропонують курси для отримання атестата про шкільну освіту. Курс навчання в центрах освіти дорослих складається з курсів різної тривалості, також є пропозиції, які пристосовані до потреб працюючих людей, інші призначені для безробітних, сімей або пенсіонерів. Залежно від цільової групи курси проводяться вранці, протягом дня, ввечері або у вигляді інтенсивних курсів у вихідні дні. Основні напрями навчання, які пропонують центри освіти для дорослих, є загальноосвітніми: суспільство, політика, навколишнє середовище, мови, здоров'я, культура, базова шкільна освіта (*Haupt-, Realschul- Fachhochschulabschluss*), електронне навчання. Базова освіта для дорослих у землі Шлезвіг-Гольштейн передбачає три окремі напрями для дорослих: підготовчі уроки для дорослих – *Vorbereitender Unterricht für Erwachsene FVU*; загальна освіта для дорослих – *Allgemeiner Unterricht für Erwachsene AVU*; вивчення іноземних мов для дорослих.

Ключові слова: освіта дорослих, навчання впродовж життя, Німеччина, формальна, неформальна, інформальна освіта.

Постановка проблеми. Україна – молода держава з потужними освітніми й економічними ресурсами. Становлення нормативно-правової бази України актуалізувало процеси розвитку системи багаторівневої безперервної освіти [8]. Навчання впродовж життя проголошено в Україні однією з ключових компетенцій сучасного світу знань [10].

Розроблення теорії та практики освіти впродовж життя й навчання дорослих у більшості європейських країнах підтримуються владою, промисловістю та соціальною сферою. Так, зокрема, серед пріоритетних напрямів розвитку неперервної освіти є визначення потреб дорослих у професійній підготовці та працевлаштуванні з урахуванням майбутніх тенденцій і змін у їхній кваліфікації, офіційне визнання й сертифікація неформальної та інформальної освіти дорослих, оптимізація наявних компетентностей тощо.

Важливість освіти в сучасному житті переконливо підтверджується тим, що у вересні 2000 року

глави держав та урядів 189 країн (у тому числі України) прийняли Декларацію тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, яка назвала освіту другою серед восьми головних цілей. Разом із тим прийняття Закону України «Про освіту» спонукає науковців і педагогів до пошуків вирішення проблем освіти дорослих, яка визнана частиною освіти впродовж життя. У цьому аспекті актуальним є вивчення досвіду організації освіти дорослих у європейських країнах, зокрема в Німеччині.

Вивчення теоретичних основ навчання дорослих у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Німеччині, стане потужним підґрунтям для формування як теоретичної, так і практичної бази навчання дорослих в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання освіти дорослих у розвинених країнах світу були предметом дослідження багатьох учених. Так, Н. Павлик розкрила особливості становлення неформальної освіти за кордоном за хронологічним і територіальним критеріями. Зокрема,

вивчено процес становлення в Скандинавських країнах, країнах Європейського Союзу, Канади та США, країнах Сходу тощо, а також виділено основні тенденції організації неформальної освіти за кордоном [9]. О. Аніщенко здійснила аналіз пріоритетних напрямів освіти дорослих у Європі, обґрунтувала позитивне значення неформальної освіти дорослих [5]. А. Єрмоленко узагальнив досвід деяких бізнес-шкіл для дорослих у США, розглянув сучасні підходи до навчання дорослих у цих школах. Водночас дослідник узагальнив підходи до адаптації дорослої людини до викликів сучасності, запропонував можливостей трансформації навчання дорослих людей [7].

Мета статті – розкрити особливості системи освіти дорослих у північному регіоні Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Освіта дорослих у Німеччині інтенсивно розвивається впродовж кількох десятиліть і має суттєву підтримку на законодавчому та нормативному рівнях. У північному регіоні Німеччини розташована земля Шлезвіг-Гольштейн, яка межує з Данією та має вихід до моря. Зважаючи на це, навчання дорослих у цій землі має свої особливості та пріоритети, зокрема вивчення данської мови, морської справи й суднобудівної промисловості тощо [2].

Варто зауважити, що в Німеччині як у децентралізованій країні відповідальність за реалізацію концепції безперервної освіти покладено на регіони. Так, наприклад, уряд північної прикордонної землі Німеччини Шлезвіг-Гольштейн у 2005 році прийняв рішення про реалізацію концепції всеосяжного навчання. Головною ідеєю концепції є те, що навчання впродовж усього життя є необхідною умовою для підтримки професійних навичок і сприяння інтеграції дорослих людей до різних галузей соціального життя. Разом із тим ця концепція сприяла збільшенню кількості учасників безперервної освіти й навчання. Концепція всеосяжного навчання також передбачала співпрацю освітян із малим і середнім бізнесом, котра полягала в організації та координації навчальної роботи з різними цільовими групами, забезпеченні їхнього навчання. Серед основних положень концепції всеосяжного навчання варто назвати такі:

- розвиток сектору безперервної освіти як допоміжний елемент системи освіти шляхом розвитку гнучкості між секторами навчання, гармонізації академічної та професійної підготовки, а також надання грантів для забезпечення якості й розвитку;

- розроблення та просування ініціатив зі зміцнення освіти протягом усього життя за рахунок поліпшення можливостей фінансування, організації обліку часу для безперервної освіти у співпраці з роботодавцями, працівниками та Федеральним агентством зайнятості;

- оптимізація інформації й рекомендацій, пов'язаних із навчанням, для підвищення обізнаності дорослого населення про переваги навчання впродовж усього життя. Для цього створено навчальний портал, який дає змогу переглядати пропозиції й вибрати відповідні заходи;

- цілісні пропозиції для професійного розвитку, а також орієнтація на загальні та соціальні питання. Включення професійно-технічних училищ, середніх навчальних закладів, вищих закладів освіти до системи освіти для дорослих;

- зосередження уваги на цільових групах дорослого населення, які повинні зміцнювати свої базові навички або завершити навчання;

- сприяння підвищенню кваліфікації співробітників малих і середніх підприємств, упровадженню інноваційних заходів, консультування з питань академічної освіти і професійної підготовки [1].

Система освіти дорослих у Німеччині загалом і в землі Шлезвіг-Гольштейн пропонує навчання дорослих практично на всіх рівнях:

- елементарний рівень,
- рівень середньої школи,
- професійне навчання,
- вища освіта [3].

Варто зазначити, що для системи освіти дорослих у Німеччині вирішальне значення для подальшого навчання та зв'язку з ринком праці має випускний сертифікат середньої школи. Виходячи із цього, у землі Шлезвіг-Гольштейн система освіти дорослих пропонує різні варіанти, які дають дорослим можливість отримати визнаний шкільний ступінь. Наприклад, професійно-технічні училища (*Hauptschule*) пропонують дорослим учням можливість отримати загальну та спеціальну освіту. Реальні школи для дорослих (*Realschule*) також забезпечують отримання загальної освіти. Обов'язковою умовою для навчання в реальній школі є свідоцтво про середню освіту й мінімальний вік 16 років. Навчання в цьому типі шкіл триває більше ніж два роки та передбачає досить ґрунтовне вивчення навчального матеріалу, яке дає змогу вступити в подальшому до закладів вищої освіти [2].

На додаток до елементів загальної освіти в закладах освіти для дорослих є також спеціальні координатори, які спонукають дорослих учнів до подальшого навчання, наприклад, у таких галузях, як охорона здоров'я, соціальна робота, будівництво, економіка або технології тощо [6].

Варто зазначити, що до 25 років дорослі німці можуть отримати свідоцтво про закінчення середньої школи від Федерального бюро праці, Центру розвитку молоді, Центру професійного навчання.

Центри навчання дорослих пропонують курси з оволодіння базовими педагогічними навичками, для участі в яких немає обмеження за віком. Курси

тривають від шести місяців до одного року й закінчуються зовнішнім іспитом. Вони пропонуються як очне, так і заочне навчання. Центри освіти для дорослих також пропонують курси для отримання атестата про повну загальну середню освіту [1].

Центри навчання дорослих у Німеччині є муніципальними навчальними центрами. Здебільшого вони підпорядковуються місцевим органам влади, таким як муніципалітети або професійні асоціації. Центри навчання дорослих є автономними закладами. Також існують національні асоціації, які організовані Німецькою асоціацією освіти дорослих. Наприклад, у землі Шлезвіг-Гольштейн існує національна асоціація центрів освіти дорослих *Schleswig-Holstein EV*, яка знаходиться в м. Кілі [4].

Фінансування центрів освіти для дорослих зазвичай здійснюється кількома джерелами: гранти від держави, гранти від муніципалітету, дохід від плати за навчання, стороннє фінансування (наприклад, реклама або благодійна допомога).

Курс навчання в центрах навчання дорослих складається з курсів різної тривалості, зазвичай від 1 до 15 тижнів, і відкритий для людей старших за 16 років. Є також пропозиції, які пристосовані до потреб працюючих людей, інші призначені для безробітних, сімей або пенсіонерів. Залежно від цільової групи курси проводяться вранці, протягом дня, ввечері або у вигляді інтенсивних курсів у вихідні дні. Крім того, освітні центри для дорослих пропонують освітні канікули відповідно до законів про навчання співробітників федеральних земель, а також навчальні поїздки, екскурсії або навіть участь в освітніх заходах, таких як тренінги для компаній, асоціацій, приватних осіб.

Основні напрями навчання, що пропонують центри освіти для дорослих, є загальноосвітніми: суспільство, політика, навколишнє середовище, мови, здоров'я, культура, базова шкільна освіта (*Haupt-, Realschul- Fachhochschulabschluss*), електронне навчання [6].

Оскільки навчальні центри для дорослих є неприбутковими організаціями, а плату за навчання вони можуть використовувати для покриття тільки частини своїх витрат, не отримуючи ніякого прибутку, курси для дорослих є порівняно недорогими. Так, у землі Шлезвіг-Гольштейн налічується загалом 167 центрів освіти для дорослих, урахувавши домашні народні середні школи й освітні установи. Численні місцеві культурні кола пропонують зацікавленим сторонам передусім у галузі культури широку програму заходів, зокрема, з метою просування мистецтва й культури, а також культурної політики в незалежній, безпартійній роботі за допомогою дискусій, заходів, конференцій і виставок [4].

Як зазначалося вище, дорослі жителі Німеччини, зокрема землі Шлезвіг-Гольштейн,

можуть отримувати базову освіту. Цікавим є те, що базова освіта передбачає три окремі пропозиції для дорослих:

- підготовчі уроки для дорослих – *Vorbereitender Unterricht für Erwachsene FVU*;
- загальна освіта для дорослих – *Allgemeiner Unterricht für Erwachsene AVU*;
- вивчення іноземних мов для дорослих тощо [2].

FVU – підготовчі уроки для дорослих – орієнтовані на дорослих, які хочуть навчитися краще читати, писати й рахувати. *FVU* – це пропозиція для тих, кому потрібно володіти мовою й математикою на базовому рівні. Уроки організовані відповідно до побажань і потреб кожного учасника. Наприклад, *FVU* може підготуватися до *AVU* або *AMU* (навчання на ринку праці) або дорослий учень може вивчати предмети *FVU* на додаток до іншого типу навчання. Варто зазначити, що земля Шлезвіг-Гольштейн знаходиться на кордоні з Данією, тому підготовчі уроки для дорослих пропонують курси данської мови [2].

AVU – загальна освіта для дорослих – освіта для дорослих за окремими загальноосвітніми предметами на базовому рівні. Особливих вимог до участі в навчання немає. Навчання може бути завершено іспитами, які мають ту ж складність, що й підсумкові іспити в середніх школах, і дають можливість отримати документ про повну загальну освіту [2].

Навчання проводиться в муніципальних або приватних мовних центрах, інших державних або офіційно визнаних навчальних закладах, у приватних навчальних закладах. Заняття проводяться як у денний, так і у вечірній час, а також є дистанційна форма навчання. Темі діляться на основні та додаткові, тобто факультативні. Основні курси пропонуються централізовано державними органами влади, тоді як додаткові предмети кожен навчальний заклад обирає для себе сам.

Навчальні курси *AMU* по ринку праці – це професійні курси, розроблені у співпраці між державою та партнерами по ринку праці для підвищення кваліфікації робочої сили. Зазвичай учасникам курсів *AMU* має бути більше ніж 20 років. Цільова група курсів *AMU* – це люди без професійної підготовки або кваліфікації, а також люди, які не працювали за фахом упродовж останніх п'яти років [2].

Навчальні курси пропонуються в деяких центрах *AMU*, в професійних школах та інших установах. Основними напрямками навчання *AMU* є текстиль і легка промисловість, будівництво та обладнання, готельна справа, громадське харчування, сільське господарство, лісове господарство, садівництво, наземний транспорт, металообробка, очищення, деревообробна промисловість тощо.

Курси можуть тривати від декількох днів до декількох тижнів, зазвичай у денні години. Курси

розробляються галузевими комітетами, що включають представників організацій роботодавців і працівників відповідних галузей.

Висновки і пропозиції. Освіта дорослих у північному регіоні Німеччини – у землі Шлезвіг-Гольштейн – здійснюється на всіх рівнях: елементарний рівень, рівень середньої школи, професійне навчання, вища освіта. Навчання дорослих забезпечується закладами освіти різного рівня та освітніми центрами. Особливостями навчання дорослих у землі Шлезвіг-Гольштейн є вивчення не лише німецької мови, а й данської, а також особлива турбота про групи людей, які особливо потребують удосконалення своєї освіти, оволодіння новими вміннями та навичками (безробітні, люди, які не працюють за фахом, пенсіонери, люди з особливими фізичними потребами).

Серед перспектив подальших досліджень варто назвати аналіз форм і методів навчання дорослих у закладах освіти різних рівнів, а також визначення практичних рекомендації щодо використання цінного педагогічного досвіду Німеччини в сучасних українських реаліях.

Список використаної літератури:

1. Berufsbildungsgesetz. Frankfurt am Main : Antiphon Verlag, 2018. 64 s.
2. Beutner M., Gebbe M. Serious Mobile Learning. Mehr als die Nutzung mobiler Endgeräte. *NetEnquiry. Innovative Ansätze zum Serious Mobile Learning für Aus- und Weiterbildung*. Köln, 2016. S. 41–69.
3. Seitter W. Geschichte der Erwachsenenbildung. Eine Einführung. Bielefeld, 2007. 200 s.
4. Wolf G. Zur Konstruktion des Erwachsenen. Grundlagen einer erwachsenenpädagogischen Lerntheorie. Wiesbaden, 2011. S. 54.
5. Аніщенко О. Тренди освіти дорослих: реалії та перспективи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія «Педагогіка»*. Мелітополь, 2015. № 2 (15). С. 155–160.
6. Боярська-Хоменко А.В. Освіта дорослих у Німеччині: реалії та перспективи розвитку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»* : зб. наук. праць. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. Вип. 52. С. 180–184.
7. Ермоленко А.Б. Сучасні акценти освіти дорослих: зарубіжний досвід. *Науковий вісник УМО «Педагогіка»*. Київ, 2016. № 2. С. 1–13.
8. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Київ : Пед. думка, 2016. 448 с.
9. Павлик Н.П. Зарубіжний досвід організації неформальної освіти. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 1. С. 264–273.
10. Рідей Н.М., Кацєро О.К., Баштовий В.І. Концептуальні і стратегічні аспекти реформування системи вищої та післядипломної освіти для сталого розвитку. *Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації* : матеріали конференції. Київ, 2018. С. 4–14.

Boiarska-Khomenko A. Adult education system in northern Germany

The article analyzes the implementation of the concept of comprehensive learning in Schleswig-Holstein in northern Germany. The overarching idea behind the concept of comprehensive learning is that lifelong learning is a prerequisite for maintaining professional skills and facilitating the integration of adults into different areas of social life. The main concepts of the concept are the following: development of the continuing education sector, development and promotion of lifelong learning initiatives, optimization of information and recommendations related to education, holistic proposals for professional development, focusing on the target groups of adults who should strengthen their basic skills or completing training, promoting the development of skills of employees of small and medium-sized enterprises. The Schleswig-Holstein Adult Education System offers adult education at all levels: elementary level, secondary school level, vocational training, higher education. The provision of adult education is entrusted to different educational institutions: vocational schools (Hauptschule) offer adult learners the opportunity to receive general and special education, real adult schools (Realschule) provide general education, Adult Education Centers offer courses to obtain a school education certificate. The adult education centers consist of courses of varying lengths. There are also suggestions that are tailored to the needs of working people. Others are for the unemployed, families or retirees. Depending on the target group, the courses are held in the morning, during the day, in the evening or as intensive weekends. The main areas of study in adult education centers are general education: society, politics, environment, languages, health, culture, basic school education (Haupt-, Realschul-Fachhochschulabschluss), e-learning. Basic Adult Education in Schleswig-Holstein provides for three separate areas for adults: Adult Preparatory Lessons - Vorbereitender Unterricht für Erwachsene FVU; general adult education - Allgemeiner Unterricht für Erwachsene AVU; learning foreign languages for adults.

Key words: adult education, lifelong learning, Germany, formal, non-formal, informal education.